

Dames en heren,

Eén op de tien minderjarigen in Nederland groeit op in een gezin dat moet rondkomen van een inkomen rond bijstandsniveau. Kinderen en jongeren zijn daarmee de leeftijdsgroep met verhoudingsgewijs het hoogste armoederisico. Vroeger kwam armoede vooral veel voor bij ouderen, tegenwoordig bij kinderen en jongeren. Kennelijk leven we in een samenleving die de sociale risico's vooral neerlegt bij gezinnen met kinderen. We zien dat overigens niet alleen in Nederland, maar ook in andere Westerse landen. Een belangrijke oorzaak van de toenemende armoede bij kinderen en jongeren is dat steeds meer kinderen opgroeien in een eenoudergezin – en eenoudergezinnen hebben een zeer groot armoederisico. Het armoederisico van eenoudergezinnen, en andere gezinnen met kinderen, wordt nog versterkt door de huidige politiek die een versobering van de verzorgingsstaat beoogt.

Vandaag gaat het echter niet om kinderen en armoede in het algemeen, maar in het bijzonder over allochtone kinderen en armoede. Uit gegevens van het CBS is bekend, dat allochtone kinderen en jongeren sterk oververtegenwoordigd zijn onder de arme kinderen. Van de autochtone minderjarigen leeft pakweg een op de tien kinderen in een huishouden met een laag inkomen. Bij Surinaamse en Antilliaanse kinderen is dat één op de drie, bij Turkse en Marokkaanse kinderen is dat bijna één op de twee. Met andere woorden, bijna de helft van alle Turkse en Marokkaanse kinderen en jongeren in Nederland groeit op in financieel en materieel zeer beperkte omstandigheden.

Wij hebben enkele jaren geleden uitvoerig onderzoek gedaan over de problematiek van armoede en kinderen. We hebben niet alleen allerlei cijfers over dit thema verzameld, maar bovendien uitvoerig gesproken met zowel moeders als kinderen uit arme gezinnen. Ons onderzoek geeft een beeld van wat armoede betekent voor kinderen en jongeren in een relatief welvarend land als Nederland. Arme gezinnen zijn in Nederland misschien niet zo arm als elders in de wereld, maar ook in Nederland brengt opgroeien in armoede beperkingen met zich mee.

Ik zal de voornaamste bevindingen van ons onderzoek over kinderen uit arme gezinnen heel kort, en daarom enigszins ongenuanceerd samenvatten in drie punten.

Ten eerste: armoede bestaat echt in Nederland. Wij spraken met moeders en kinderen uit gezinnen die soms jarenlang van een inkomen rond bijstandsniveau leefden en daarvan ook nog één, twee of meer

kinderen moet onderhouden. Deze situatie brengt wezenlijke beperkingen met zich mee. In het boek spreken we met een geleerd woord van sociale en materiële deprivatie. Materiële deprivatie betekent bijvoorbeeld dat er niet elke dag een warme maaltijd op tafel staat, dat kinderen tweedehands kleren of schoenen moeten dragen, dat er geen geld is voor verse groenten en fruit. Deze dingen komen voor, ook in Nederland. Bijvoorbeeld was er bij een kwart van de gezinnen niet altijd voldoende geld voor een warme maaltijd (veel moeders vertelden overigens dat hun kinderen meestal wel warm eten kregen, maar dat ze zelf genoeg namen met een boterham). Sociale deprivatie komt echter nog veel meer voor. Vier van de vijf kinderen gaat nooit of zelden op vakantie of een dagje uit. Ook uitstapjes van school zijn voor veel kinderen een probleem. Bij de helft van de gezinnen kunnen kinderen wegens geldgebrek niet op een club of vereniging en vaak is er ook geen geld om elk jaar de verjaardag te vieren.

Deze sociale armoede vreet aan de ziel van kinderen die hiermee opgroeien. De zomervakantie is voor veel kinderen het moment dat armoede het meest concreet en pijnlijk zichtbaar wordt: wanneer je buurt- en schoolgenootjes naar zonnige oorden vertrekken en jezelf thuis moet achterblijven.

Ten tweede: financiële armoede betekent niet in alle gevallen pure ellende. Wat opvalt zijn juist de *verschillen* in de wijze waarop ouders uit arme gezinnen en ook hun kinderen hun moeilijke financiële situatie ervaren en daarmee omgaan. Dat blijkt al uit de wijze waarop ouders armoede ervaren. Sommige moeders zeggen dat ze ondanks alles nog redelijk of enigszins kunnen rondkomen. Uit de verhalen blijkt de enorme creativiteit en inventiviteit, moed en opofferingsgezindheid waarmee moeders steeds maar weer proberen oplossingen te vinden voor de moeilijke situatie. We kunnen alleen grote bewondering hebben voor deze moeders.

Er waren echter ook ouders die helemaal niet konden rondkomen van het beschikbare inkomen en die zichzelf als arm definieerden. Deze subjectief ervaren armoede ging vaak samen met sterke depressieve gevoelens: ouders voelen zich overbodig, zien het niet meer zitten, voelen zich schuldig – ook en misschien wel vooral tegenover de kinderen. Uit de verhalen van ouders blijkt dat niet alleen armoede op zich, maar juist deze spanningen en depressieve gevoelens die het gevolg zijn van armoede grote effecten hebben op het gezin en op kinderen. Ouders die zeggen dat ze niet kunnen rondkomen en die sterke depressieve gevoelens hebben, zeggen veel vaker dan andere arme ouders

dat hun kinderen echt last hebben van spanningen als gevolg van armoede thuis. Deze ouders zeggen ook dat armoede een schaduw werpt op hun relatie met het kind.

Arme ouders met minder depressieve gevoelens zeggen eerder dat ze het weliswaar moeilijk hebben, maar dat hun relatie met hun kinderen ondanks alles goed is. Kortom, financiële armoede brengt in alle gevallen beperkingen met zich mee, maar de psychologische gevolgen van armoede voor kinderen zijn mede afhankelijk van hoe ouders hun situatie beleven en hoe ze ermee omgaan.

Ten derde: deze verschillen in de beleving van armoede en het omgaan met armoede blijkt niet alleen bij ouders, maar ook bij kinderen zelf. Over het algemeen kan gezegd worden, dat de gevolgen van armoede voor kinderen veel verder gaan dan de materiële en sociale beperkingen die ik eerder noemde. In veel gevallen vormt armoede een zware emotionele belasting voor kinderen. Ze maken zichzelf zorgen over geld, vooral als ouders steeds vertellen over hun financiële zorgen. Kinderen worden op deze manier soms al op zeer jonge leeftijd geconfronteerd met de zorgen en de problemen van de volwassenenwereld.

Toch zie je ook bij kinderen grote verschillen in de manier waarop ze omgaan met armoede. Want ook kinderen hebben verschillende oplossingsstrategieën voor armoede. Kinderen kunnen op hun eigen wijze oplossingen zoeken voor armoede. Oudere kinderen vertellen dat ze een baantje hebben om toch nieuwe kleren te kunnen kopen. Jongere kinderen sparen hun zakgeld om toch iets te kunnen kopen. Maar goed, de mogelijkheden van kinderen om echt een oplossing voor armoede te zoeken zijn natuurlijk zeer beperkt. Daarnaast hebben sommige kinderen echter ook gedrag ontwikkeld om de emotionele schade van armoede te beperken. Ze kunnen armoede op zich niet vermijden, maar ze kunnen wel de emotionele spanningen als gevolg van armoede verminderen of vermijden. Kinderen doen dit door hun ouders te ontzien en niet te veel wensen te uiten, door geen vrienden thuis uit te nodigen en zo de armoede voor de buitenwereld te verbergen of door vroeg-wijze uitspraken zoals: ‘we hebben tenminste nog een huis’ of ‘eten gaat voor’.

In ons onderzoek hebben we indertijd ruim vijftig kinderen uit arme gezinnen gesproken, zowel autochtone als allochtone kinderen. Bij ongeveer de helft van de kinderen zagen we zulk gedrag om eigen oplossingen voor armoede te zoeken of om te proberen de emotionele spanningen als gevolg van armoede te verminderen. Bij de andere helft van de kinderen zagen we dit gedrag niet. Zij waren eerder passieve

slachtoffers van de situatie. Ze legden zich noodgedwongen bij de situatie neer en zeiden dingen als: 'het moet maar, er is toch niets aan te doen' of 'ik ben het wel'. Het is voor deze groep kinderen dat financiële armoede de meest ingrijpende psychische gevolgen lijkt te hebben. Ze zijn verdrietig of boos op hun ouders, voelen zich buitengesloten van hun klas- of buurtgenootjes die het financieel beter hebben, maken zich zorgen over de toekomst.